

Kształtowanie dojrzałej osobowości religijno-moralnej jako fundament misji Wyższego Instytutu Teologicznego w Częstochowie

Proces nauczania i formacji realizowany w Wyższym Instytucie Teologicznym im. Najświętszej Maryi Panny Stolicy Mądrości w Częstochowie opiera się na chrześcijańskiej wizji człowieka głoszonej przez Kościół katolicki i ma na celu wszechstronny rozwój osobowy, co w konsekwencji prowadzi do wewnętrznej integracji oraz przygotowuje do wyborów życiowych zgodnych z chrześcijańską aksjologią. Chodzi o to, by absolwenci Instytutu byli dojrzałymi katolikami, posiadającymi ugruntowaną wiedzę teologiczną i gotowymi do zaangażowania eklezjalnego na różnych płaszczyznach np. w katechizacji, w grupach społeczno-formacyjnych czy w pracy w mediach. Ponadto chodzi o wyrobienie odpowiedniej dojrzałości moralnej – kierowania się w życiu przyjętym systemem wartości chrześcijańskich – by mieć umiejętność oceny tego, co jest dobre, a co złe, oraz wziąć odpowiedzialność za swoje postępowanie i skutki swoich zachowań, zarówno tych zgodnych, jak i tych niezgodnych z wyznawanymi wartościami. Niniejszy artykuł jest syntetyczną próbą ukazania tej formacyjnej misji WIT w Częstochowie. Najpierw zostaną ukazane zasadnicze wymiary personalistycznego rozwoju osobowego. Następnie zostaną omówione najważniejsze cechy

---

Ks. ARKADIUSZ OLCZYK – ur. 1966, dr hab. teologii moralnej, wykładowca teologii moralnej w Sekcji Licencjackiej Wydziału Teologicznego UP JP II w Częstochowie, Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie, Wyższym Seminarium Duchownym Archidiecezji Częstochowskiej i Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Sosnowieckiej w Częstochowie, wykładowca bioetyki w Studium Życia Rodzinnego oraz duchowości rodziny w Studium Duchowości Chrześcijańskiej. Prowadzi badania naukowe w obszarze etyki życia i zdrowia oraz wychowania moralnego i sumienia. Autor i współredaktor licznych książek (w tym 2 w języku niemieckim) oraz artykułów naukowych.

dojrzałej osobowości religijno-moralnej, by w końcu odnieść to do założeń formacyjnych realizowanych podczas studiów w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie.

1. Personalistyczna wizja rozwoju osobowego

Pojęcie rozwoju osobowego wiąże się ściśle z nurtem filozoficzno-społecznym określanym mianem personalizmu¹. Jego specyfiką jest przyjęcie ontologiczno-aksjologicznej koncepcji człowieka jako osoby. W tej perspektywie proces nauczania i formacji oznacza stopniowe dochodzenie do własnej doskonałości, dzięki któremu człowiek zdobywa dojrzałą osobowość moralno-religijną. Można zatem stwierdzić, iż celem wychowania personalistycznego jest rozwój osobowościowy, dzięki któremu jednostka staje się „pełniej osobą”². Troska o dobre, sensowne życie to niekończące się wyzwanie, stale realizowane postanowienie, aby „bardziej być”, czyli lepiej i pełniej uobecnić poczucie odpowiedzialności za dobro w sobie samym, w innych ludziach oraz w otaczającym świecie.

W dobie dzisiejszego chaosu aksjologicznego i relatywizmu moralnego niezbędna jest adaptacja takich koncepcji wychowawczo-formacyjnych, które promują człowieczeństwo jako takie w coraz bardziej dehumanizującej się rzeczywistości. Dobrze rozumiał taką potrzebę Karol Wojtyła – Jan Paweł II, propagując koncepcję wychowania personalistycznego³. „Tylko wtedy – stwierdził Jan Paweł II bazując na dzie-

¹ B. SIDORUK – L. SIDORUK, *Chrześcijańska wizja rozwoju osobowego człowieka w kontekście niektórych współczesnych kierunków poradnictwa psychologicznego*, w: *Rzecz o osobowości i jego zagrożenia*, red. M.J. Dyrda – A. Świdorski, Siedlce 2003, 19-28.

² F. ADAMSKI, *Personalizm – chrześcijański nurt myślenia o człowieku i wychowaniu*, w: *Wychowanie osobowe*, red. F. Adamski, Kraków 2011, 15. U podłoża personalizmu leży filozoficzne i religijne założenie o człowieku jako bycie osobowym, w którego naturze leży stawanie się, wzrastanie, dojrzewanie, czyli inaczej doskonalenie się. Jego celem i kierunkiem jest osiągnięcie pełni człowieczeństwa. Jest to więc proces rozciągający się na całe życie człowieka. Por. K. WROŃSKA, *Uzasadnienie wychowania w świetle personalizmu chrześcijańskiego Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, w: *Wychowanie w refleksji Karola Wojtyły – Jana Pawła II. Wybrane aspekty*, red. M. Sztaba – A. Różyło, Lublin 2015, 19.

³ Adekwatna antropologia, wypracowana przez Karola Wojtyłę sprzed jego pontyfikatu, a potem rozwinięta w jego papieskiej działalności nauczycielskiej, pozwala „rozumieć i tłumaczyć człowieka w tym, co istotowo ludzkie”. M. GRABOWSKI, *W stronę antropologii adekwatnej*, w: TENŻE, *O antropologii Jana Pawła II*, Toruń 2004, 15.

dzictwie swej personalistycznej myśli – gdy dobrze się zrozumiało, kim jest człowiek sam w sobie i co jest ostatecznym celem ludzkiego życia, poprawnie i logicznie wyłania się problem, jak prowadzić człowieka do osiągnięcia przezeń swego osobistego celu⁴.

Należy w tym miejscu podkreślić, że Bóg, będąc bytem samoistnym, nie wymaga udoskonalenia. Człowiek jednak, jako byt przygodny, powinien się wciąż doskonalić na miarę swojej ludzkiej natury, by stawać się bardziej sobą, by pomnażać w sobie dobro. Im człowiek jest moralnie i religijnie doskonalszy, tym pełniej partycypuje w owej bezwzględnej pełni, jaką jest Bóg i tym bardziej upodabnia się do Niego⁵.

Główną osią w procesie wychowania personalistycznego jest – z racji swojej niezbywalnej godności – zawsze sam człowiek jako osoba. Stąd też normą personalistyczną w wychowaniu jest to, co Wojtyła wyraził dwojako: w sensie negatywnym – „osoba jest takim dobrem [...], które nie może być traktowane jako przedmiot użycia”; natomiast w sensie pozytywnym – „właściwe i pełnowartościowe odniesienie do niej stanowi tylko miłość”⁶. Z tych stwierdzeń można wyprowadzić podwójną normę odnoszenia się do osoby. W znaczeniu negatywnym nie wolno nigdy traktować jej przedmiotowo, jako narzędzia do osiągnięcia jakichkolwiek celów; sens zaś pozytywny tej normy personalistycznej wyraża się w tym, że właściwym i jedynie godnym odniesieniem do osoby ludzkiej jest miłość⁷.

Założenia antropologiczne K. Wojtyły pozwoliły mu, już jako Janowi Pawłowi II, zaraz na początku jego papieskiej misji, określić celowość wychowania personalistycznego: „W wychowaniu chodzi [...] o to, aby człowiek stawał się coraz bardziej człowiekiem – o to, aby bardziej «był», a nie tylko więcej «miał» – aby więc poprzez wszystko, co «ma», co «posiada», umiał bardziej i pełniej być człowiekiem – to znaczy, aby również umiał bardziej «być» nie tylko «z drugimi», ale także «dla drugich»⁸. Tę personalistyczną optykę nauczania Ojca Świętego najtrafniej streszczają słowa encykliki *Redemptor hominis*: „Każdy

⁴ JAN PAWEŁ II, *W służbie prawdy i wolności*, „L'Osservatore Romano” 3 (1982) 9, 23.

⁵ A. OLCZYK, *Horyzonty wychowania moralnego w nauczaniu Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, w: *Wychowanie w refleksji Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, 99.

⁶ K. WOJTYŁA, *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 2001, 24 i 42.

⁷ A. OLCZYK, *Horyzonty wychowania moralnego*, 100; J. TARNOWSKI, *O użyteczności niektórych kategorii personalistycznych dla pedagogiki*, „Kultura i Edukacja” (1993) 2, 29-30.

⁸ JAN PAWEŁ II, *W imię przyszłości kultury. Przemówienie w UNESCO*, „L'Osservatore Romano” 1 (1980) 6, 4.

człowiek w całej tej niepowtarzalnej rzeczywistości bytu i działania, świadomości i woli, sumienia i «serca» [...] – każdy z osobna (gdyż jest właśnie «osobą») – ma swoją własną historię życia, a nade wszystko swoje własne «dzieje duszy»⁹. Osoba ludzka, stanowiąca drogę Kościoła, objawia się w działaniu „w całej prawdzie swego istnienia i bycia osobowego i zarazem «wspólnotowego», i zarazem «społecznego»”¹⁰.

W tym kontekście należy odczytywać odpowiedzialność każdej osoby za wartości, z których największe to: prawda, dobro, piękno, szczęście i świętość. Najbardziej jednak człowiek jest odpowiedzialny za fakt bycia osobą i jest to odpowiedzialność przed sobą, przed innymi oraz przed Bogiem za własną wartość, za wartość tego, kim jest i co czyni. Jest też odpowiedzialny za rzeczywistość, która go otacza i stanowi dlań wyzwanie. Ponadto, bytując i działając we wspólnocie z innymi osobami, korzystając także z ich dorobku, ma moralny obowiązek pracy dla dobra wspólnego¹¹. Odpowiedzialność ma tu podwójne odniesienie: odpowiada się „za coś” lub „za kogoś” i jest się odpowiedzialnym „przed” kimś. To dwojakie odniesienie: „za” i „przed” konstituuje pełny sens odpowiedzialności. Przyjęcie takiej postawy w życiu owocuje m.in. wnikliwością myślenia, roztropnością, umiejętnością odróżniania prawdy od fałszu, świadomą autorefleksją i zrozumieniem głębokiego sensu tego, co się robi. Aby jednak tak było – choćby biorąc pod uwagę tylko wymiar odpowiedzialności za studiowanie teologii i własny rozwój intelektualny – należy rozwijać swoje władze poznawcze, pogłębiać samodzielność, dbać o postawę racjonalną, a nawet krytyczną, rozwijać swoje zainteresowania i uzdolnienia, kształtować pozytywny obraz siebie, pogłębiać postawę twórczą oraz kierować się dobrze ukształtowanym sumieniem, które jest strażnikiem prawidłowej oceny moralnej ludzkich czynów¹².

⁹ IOANNES PAULUS II, *Litterae encyclicae „Redemptor hominis”* 14, AAS 71 (1979), 284: „[...] hominem dicimus unumquemque, quatenus tota eius neque iterabilis realitas existentiae et actionis, intellectus et voluntatis, conscientiae et cordis consideratur. [...] pro singulari sua realitate (nam est «persona») suas vitae vices habet et praesertim animae suae historiam”, JAN PAWEŁ II, *Encyklika „Redemptor hominis”*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2005, 36.

¹⁰ Tamże: „[...] totus in plena veritate existentiae suae, eius, quod est ut persona, et vitae suae communitariae et socialis”.

¹¹ W. CHUDY, *Prawda człowieka i prawda o człowieku*, w: *Człowiek – wartości – sens*, red. K. Popielski, Lublin 1996, 141.

¹² A. RYNIO, *Ontyczny wymiar człowieka podstawą integralnego wychowania osoby w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Wychowanie w refleksji Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, 49.

Właśnie w duchu personalizmu antropologicznego Jana Pawła II celem kształcenia i formacji studentów w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie jest akcentowanie godności osoby ludzkiej, ujmowanej w dwóch aspektach. Po pierwsze, w aspekcie naturalnym (co w Instytucie jest m.in. przedmiotem studium antropologii i etyki filozoficznej). Podstawą tego ujęcia jest fakt stworzenia człowieka na Boży obraz i podobieństwo. Człowiek jako byt osobowy i podmiotowy zarazem, byt duchowy, wolny i rozumny, ze względu na właściwości swej natury posiada niezbywalną godność. Po drugie, godność osoby ludzkiej ma charakter nadprzyrodzony (co w Instytucie jest m.in. przedmiotem studium teologii biblijnej, teologii moralnej i pedagogiki). W tym aspekcie wielkość człowieka wynika ze stwórczego aktu Boga, z Jego samoobjawienia oraz z Chrystusowego Wcielenia i Odkupienia. Źródłem tej nadprzyrodzonej godności jest zatem Chrystus – Słowo Wcielone i Odkupiciel¹³. Nadprzyrodzona godność osoby ludzkiej stanowi niejako nobilitację dla jej godności naturalnej, a zarazem obydwie wymiary wielkości i niepowtarzalności człowieka tworzą integralną całość. Bóg jako Osoba występuje w teologicznym kształceniu studentów WIT jako stałe odniesienie, relacja i wzorzec, droga i cel życia człowieka.

Koncepcja studiowania w Wyższym Instytucie Teologicznym im. NMP Stolicy Mądrości promuje kształtowanie dojrzałego człowieczeństwa w sobie i w innych, czyli obdarzanie się nim. Jeśli rozumność, sumienie i wolność są wyznacznikami duchowej doskonałości chrześcijanina, oznacza to, że potrzebne jest wychowanie w prawdzie i do prawdy, w dobru i do dobra, w wolności i do wolności. Jeśli właściwym odniesieniem do drugiej osoby jest miłość, to potrzebne jest wychowanie w miłości i do miłości. Taki właśnie profil formacyjny jest realizowany w WIT w Częstochowie, co wyraża m.in. refren hymnu instytutowego: *Veritati et Caritati. Służmy Prawdzie, służmy Miłości!*.

2. Dojrzała osobowość religijno-moralna

W środowisku personalistycznej koncepcji rozwoju osobowego można kształtować dojrzałą osobowość. Na gruncie psychologii odnaj-

¹³ Papież Polak (*Homilia w czasie Mszy św. odprawionej na placu przed katedrą*, w: JAN PAWEŁ II, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, Kraków 2005, 911) podkreślił tę podstawową prawdę chrześcijańską podczas pielgrzymki do Ojczyzny w 1997 roku, gdy skonstatował: „[...] to Jezus Chrystus, «Ten sam wczoraj, dziś i na wieki» (por. Hbr 13, 8), objawił człowiekowi jego godność! To On jest gwarantem tej godności!”.

dujemy wiele propozycji rozumienia i interpretacji dojrzałej osobowości. Maria Ryś w oparciu o literaturę przedmiotu wyróżnia trzy zasadnicze cechy dojrzałej osobowości:

1. Pasja odkrywania prawdy.
2. Dojrzałość sfery emocjonalnej, wyrażająca się obiektywną postawą względem samego siebie oraz nawiązywaniem prawidłowych relacji międzyludzkich.
3. Posiadanie i kierowanie się w życiu określonymi wartościami i ideałami¹⁴.

Znacznie obszerniejszy katalog właściwości opisujących jednostkę o dojrzałej osobowości prezentuje P. Oleś. Według niego do najistotniejszych kryteriów rozwoju ukierunkowanego na dojrzałość osobowościową należy zaliczyć:

1. Powiększanie wewnętrznego bogactwa, na które składają się określone przeżycia, przekonania, wiedza oraz wielość odniesień do świata.
2. Dążenie do szeroko rozumianego szczęścia, pojmowanego jako umiejętność wyrażania i doświadczania radości z życia – psychicznego dobrostanu, wynikającego z zaspokojenia życiowych potrzeb oraz pomyślniej realizacji wartościowych, w osobistym odczuciu, celów i planów.
3. Umiejętny wybór celów i właściwa realizacja dążeń życiowych, wyrażająca się w podejmowaniu decyzji opartych na jasno sformułowanych kryteriach oraz realistycznych zamierzeniach.
4. Ćwiczenie plastyczności adaptacyjnej i adekwatności reagowania na różnorodne wyzwania, zadania czy zdarzenia, także te rodzące frustrację.
5. Podejmowanie działań służących dobru wspólnemu, czego konkretnym wyrazem jest priorytetowe ujmowanie celów prospołecznych względem celów indywidualnych.
6. Podmiotowe traktowanie drugiego człowieka, przejawiające się w szacunku względem niego, respektowaniu jego praw, szczególnie zaś godności i wolności.
7. Budowanie dojrzałości moralnej poprzez wypracowywanie wewnętrznych, osobistych kryteriów oceny aksjologicznej¹⁵.

W nawiązaniu do powyższego należy stwierdzić, iż nauczanie i formacja w oparciu o założenia personalizmu odbywająca się w WIT

¹⁴ M. RYŚ, *Wspieranie rozwoju osobowego w rodzinie*, w: *W trosce o rodzinę. W poszukiwaniu prawdy, dobra i piękna*, red. M. Ryś – M. Jankowska, Warszawa 2007, 25-26.

¹⁵ P. OLEŚ, *Psychologia człowieka dorosłego*, Warszawa 2012, 249-255.

sprzyja umacnianiu poczucia osobistej godności, pomnażaniu cnoty mądrości oraz kształtowaniu postawy miłości bliźniego.

Wyrazem osobowości uformowanej prawidłowo jest poczucie własnej godności¹⁶. Józef Koziński uznaje, iż godność osobowościowa „jest swego rodzaju cnotą, która decyduje o tym, że człowiek, który ją posiada, pozostaje zawsze wierny sobie, postępuje zgodnie z własnym systemem wartości i przekonań, a w sytuacjach zagrożenia umie bronić swojej tożsamości”¹⁷. Posiadanie tej cnoty stanowi zatem wyraz dojrzałości człowieka, bowiem umożliwia szacunek i zaufanie do siebie.

Człowiek jako dzieło Boże, podobnie jak cały stworzony świat, nie został do końca „wykończony” i stąd każdy z nas poznając siebie i rozwijając się poprzez podejmowanie odpowiednich form działania ma szansę urzeczywistnić siebie, a zarazem pozostawić swój ważny wkład w budowanie świata – w przypadku studentów WIT chodzi o budowanie świata przepojonego wartościami chrześcijańskimi. Dzięki temu godność człowieka jako dziecka Bożego zostaje ubogacona o wymiar aktywności własnej, przyczyniającej się do wykańczania Bożego dzieła stwórczego¹⁸.

Na fundamencie dojrzałej osobowości rozwija się także mądrość. Stanisława Steuden przyjmuje, iż mądrość, podobnie jak poczucie godności, jest cnotą, która prowadzi do głębszego rozumienia podstawowych związków zachodzących pomiędzy różnymi aspektami rzeczywistości, większej rozwagi, bardziej obiektywnego sposobu oceny różnorodnych sytuacji, wyzbycia się uprzedzeń, większej otwartości, podejmowania działań ukierunkowanych na dobro wspólne¹⁹. Bez wątplenia można stwierdzić, iż mądrość zdobywana w toku formacji instytucyjowej stanowi

---

¹⁶ W literaturze przedmiotu pojęcie godności posiada wiele znaczeń, które ostatecznie można sprowadzić do dwóch zasadniczych kategorii: godności osobowej (obiektywnej) oraz godności osobistej (osobowościowej). Pierwsza odnosi się w jednakowym stopniu do każdego człowieka i posiada charakter nieutracany, przyrodzony, niezbywalny, ściśle powiązany z prawami osoby. Druga natomiast posiada charakter pochodny, co oznacza, że nie przysługuje każdemu, ale tylko temu, kto wykazuje się godnością. Por. S. WILK, *Wprowadzenie w problematykę godności*, w: *Starzenie się z godnością*, red. S. Steuden – M. Stanowska – K. Janowski, Lublin 2011, 18.

¹⁷ J. KOZIŃSKI, *Człowiek wielowymiarowy*, Warszawa 1998, 175.

¹⁸ M. JANKOWSKA, *Godność osoby w aspekcie rozwoju „ja” i poczucia własnej wartości*, „Nauka – Etyka – Wiara” (2011), 196.

¹⁹ S. STEUDEN, *Z rozważań nad mądrością*, w: *Dalej w tę samą stronę. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesor Marii Braun-Galkowskiej*, red. I. Ulfik-Jaworska – A. Gała, Lublin 2012, 540.

cenny zasób wartości religijno-moralnych absolwentów, służący budowie satysfakcjonującego życia doczesnego i sprzyjający wypełnianiu powołania do świętości. Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż pierwszorzędną patronką WIT w Częstochowie jest właśnie Najświętsza Maryja Panna Stolica Mądrości²⁰, a to w szczególności sposób zobowiązuje członków wspólnoty uczelnianej do umiłowania mądrości, której źródłem jest Trójca Święta i Matka Boża.

Nabywanie coraz większej dojrzałości osobowościowej, dokonujące się w toku wychowania personalistycznego w WIT, sprzyja także kształtowaniu w sobie postawy miłości. Miłość stanowi określony sposób zaangażowania się człowieka w relacje z innymi ludźmi. Osoba miłująca ma pozytywne odniesienie do samej siebie, do innych ludzi i do świata w ogóle²¹. Miłość, cechując się bezinteresownością i dążnością do wzajemności, pozwala budować więzi międzyosobowe, które są niezwykle ważnym elementem zarówno dla prawidłowego osobowego rozwoju człowieka, jak i do budowania różnych postaci wspólnot²².

Studenci i profesorowie WIT w Częstochowie wcielają w życie to, co Jan Paweł II określił urzeczywistnianiem siebie przez bezinteresowny dar z siebie samego. Papież Polak określił to „hermeneutyką daru”²³. Dar ujawnia szczególną prawidłowość bytowania osobowego, które jest bytowaniem „z kimś” i „dla kogoś”. Najgłębszy sens bycia „bezinteresownym darem” wyraża się właśnie w miłości. A ponieważ człowiek ze swej natury jest bytem relacyjnym, to w codzienności uczelnianej ma miejsce wzajemne obdarzanie się człowieczeństwem przez wykładowców i studentów, bowiem Instytut nie jest wyłącznie zespołem formalnych procedur ani naukowych reguł. Po prostu jest wspólnotą uczelnianą, w której zarówno studenci, jak i wykładowcy doświadczają „prawdy o sobie”, ucząc się realizować ją w miłości. Mówiąc inaczej, rzeczywistość WIT nie tylko wyraża wspólnotę myśli i postaw, ale jawi się jako wspólnota serc. Autentyczna formacja instytutowa jest procesem, który najpierw dokonuje się we wnętrzu, gdzie obejmuje drugiego człowie-

²⁰ Drugorzędną patronką WIT w Częstochowie jest św. Teresa od Dzieciątka Jezus i Najświętszego Oblicza. Zob. <http://www.wit-czestochowa.pl/8,Patronka>, [30. 11. 2016].

²¹ M. JANKOWSKA, *Miłość jako najlepszy sposób wyrażania siebie*, „Fides et Ratio” 3 (2010), 30-44.

²² M. SZTABA, *Wychowanie jako „twórczość o przedmiocie najbardziej osobowym” w myśli Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, w: *Wychowanie w refleksji Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, Lublin 2015, 63.

²³ JAN PAWEŁ II, *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich*, t. 1, Lublin 2001, 51.

ka, konstytuując wewnętrzną wspólnotę profesorów i braci studenckiej, przenikniętą prawdą i miłością. Można to wyrazić za pomocą metafory „rodzenia”. Wykładowcy są tymi, którzy „rodzą” swoich instytutowych wychowanków w znaczeniu duchowym, ale też oni „rodzą” w sobie wychowawców. Jest wzajemne dzielenie się tym, czym studenci i wychowawcy żyją, co nadaje studiowaniu w WIT atmosferę „rodzinnosci”. Miłość jako „fakt międzyosobowy” i łaska Boża²⁴ są w stanie uczynić studiowanie w Wyższym Instytucie Teologicznym niezwykle twórczym.

Warto przywołać tutaj fragment roty ślubowania, jakie składają studenci pierwszego roku WIT, przyrzekając wierność takim wartościom, jak prawda i miłość: „[...] uroczymy się poddać Bożej prawdzie nasze umysły, a serca otworzyć miłości. Świętą teologię pragniemy studiować pilnie i rzetelnie, w jedności z Kościołem i pod kierunkiem jego pasterzy. Poznaną prawdę chcemy czynić w miłości i stawać się jej świadkami we współczesnym świecie. Wysoko będziemy sobie cenić godność studenta Wyższego Instytutu Teologicznego [...]”²⁵.

Na bazie tych wartości społeczność Wyższego Instytutu Teologicznego troszczy się o kształtowanie w studentach osobowości religijnie dojrzałych. Poprzez stałą obecność Ojca Duchownego, comiesięczne dni skupienia, rekolekcje, cotygodniową wspólnotową Eucharystię, permanentną okazję do spowiedzi, rozpoczynanie i kończenie poszczególnych wykładów modlitwą, organizowanie spotkania wigilijnego połączonego z przełamaniem się opłatkiem i spotkania wielkanocnego z dzieleniem się jajkiem – symbolem życia, a nade wszystko poprzez instytutową kaplicę z możliwością adoracji Najświętszego Sakramentu, studia w WIT mają zbliżać człowieka do Boga. Studenci, przy wsparciu władz instytutowych oraz profesorów, mogą tutaj cierpliwie zgłębiać i stopniowo przyswajać sobie wartości będące w harmonii z ich godnością dziecka Bożego. Mogą wypracowywać w sobie styl życia w oparciu o modlitwę oraz cnoty wiary, nadziei i miłości, charakteryzujące dojrzałego katolika, o głębokiej więzi duchowej z Chrystusem.

W procesie wychowania do dojrzałości chrześcijańskiej w ramach studiów w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie obok formacji duchowej ma miejsce również formacja moralna, bowiem dojrze-

²⁴ Katechizm Kościoła Katolickiego uczy, że łaska jest pomocą, jakiej udziela Bóg, wprowadzając nas „w wewnętrzne życie Trójcy Świętej” (nr 2021). „Łaska uświęcająca jest darem darmo danym, przez który Bóg obdarza nas swoim życiem wlanym przez Ducha Świętego dla naszej duszy, by ją uleczyć z grzechu i uświęcić” (nr 2023).

²⁵ Zob. *Rota ślubowania*, w: <http://www.wit-czestochowa.pl/15,Rota-slubowania>, [01. 12. 2016].

łość chrześcijańska (świętość) zawsze zakłada dojrzałość ludzką²⁶. Jest ona zintegrowana z życiem modlitwą, popartym udziałem w życiu sakramentalnym, zwłaszcza w Eucharystii i sakramencie pojednania, szczerym rachunkiem sumienia oraz słuchaniem i rozważaniem słowa Bożego.

Podstawowym wymiarem formacji moralnej w WIT jest kształtowanie u studentów prawego sumienia, które – jak to przypomina papieaska adhortacja *Reconciliatio et paenitentia* – jest „jakby wewnętrznym okiem, duchową zdolnością widzenia, która prowadzi nasze kroki na drodze dobra”²⁷. Sumienie pełni funkcję, którą można określić mianem „osobotwórczej”, bowiem człowiek, który rozpoznaje w sumieniu i realizuje w życiu prawdziwe dobro, nie tylko dobrze wpływa na rzeczywistość go otaczającą (rodzina, miejsce pracy), ale nade wszystko nadaje moralny kształt swemu człowieczeństwu. Ostatecznie, poprzez decyzje i wybory sumienia, każdy człowiek decyduje o swoim zbawieniu lub potępieniu, czyli o swoim wymiarze eschatycznym²⁸.

Nie jest przypadkiem fakt, iż osoby żyjące w głębokiej zażyłości z Bogiem posiadają w sobie taką „światłość sumienia”, że w każdej sytuacji potrafią właściwie, z moralnego punktu widzenia, oceniać rzeczywistość. Warunkiem życia godziwego pod względem moralnym jest bowiem nie tylko teoretyczna znajomość obowiązującego prawa moralnego, ale także obecność w głębi sumienia Boga²⁹, który uzdalnia czło-

---

²⁶ W soborowej Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim (CONCILIUM VATICANUM II, *Declaratio de educatione christiana „Gravissimum educationis”* 2, AAS 58 (1966), 730, SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, 316) czytamy: „Wychowanie [...] zmierza nie tylko do pełnego rozwoju osoby ludzkiej [...], lecz przede wszystkim stara się o to, aby ochrzczeni poprzez stopniowe wprowadzanie w misterium zbawienia z każdym dniem byli bardziej świadomi otrzymanego daru wiary [...]; aby stali się zdolni do prowadzenia własnego życia według nowego człowieka w sprawiedliwości i prawdziwej świętości”.

²⁷ IOANNES PAULUS II, *Adhortatio apostolica de reconciliatione et paenitentia in hodierno Ecclesiae munere „Reconciliatio et paenitentia”* 26, AAS 77 (1985), 244-245, JAN PAWEŁ II, *Adhortacja apostolska o pojednaniu i pokucie w dzisiejszym posłannictwie Kościoła „Reconciliatio et paenitentia”*, w: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, 242.

²⁸ A. OLCZYK, *Horyzonty wychowania moralnego*, 102.

²⁹ Sobór Watykański II (*Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis „Gaudium et spes”* 16, AAS 58 (1966), 1037, SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, 536), a za nim Jan Paweł II (*Litterae encyclicae de quibusdam quaestionibus fundamentalibus doctrinae moralis Ecclesiae „Veritatis*

wieka do życia według tych norm. Jezus Chrystus nazywa siebie „światłością świata” (por. J 8, 12). Zatem tylko ten, kto zaprosi Chrystusa do swego serca, nie chodzi w ciemnościach błędu, ale jest „oświecony”, czyli wie, co ma czynić i jak ma żyć³⁰.

Studenci WIT są nieustannie inspirowani do wyteźzonej pracy nad właściwym formowaniem swych sumień. Są zachęceni do osobistego poszukiwania prawdy i dobra (samowychowania), niejednokrotnie nawet wbrew opinii i trendom środowiska, w którym wznoszą się. Ów wysiłek formacyjny – zgodnie z zaleceniem adhortacji *Christifideles laici* – winien być „stałym procesem osobistego dojrzewania i upodabniania się do Chrystusa, zgodnie z wolą Ojca, pod kierunkiem Ducha Świętego”³¹. Taka formacja sumienia domaga się pogłębionego studium moralnego nauczania Kościoła, co jest wiernie realizowane w Wyższym Instytucie Teologicznym przede wszystkim na zajęciach z teologii moralnej oraz innych dyscyplin teologicznych. W ten sposób Instytut odpowiada na apel Jana Pawła II do Polaków z 1995 roku ze Skoczowa o ludzi sumienia: „Polska woła dzisiaj nade wszystko o ludzi sumienia! Być człowiekiem sumienia to znaczy przede wszystkim w każdej sytuacji swojego sumienia słuchać i jego głos w sobie nie zagłuszać, choć jest on nieraz trudny i wymagający; to znaczy angażować się w dobro i pomnażać je w sobie i wokół siebie, a także nie godzić się nigdy na zło, w myśl słów św. Pawła: «Nie daj się zwyciężyć złu, ale zło dobrem zwyciężaj» (Rz 12, 21). Być człowiekiem sumienia to znaczy wymagać od siebie, podnosić się z własnych upadków, ciągle na nowo się nawracać”³². Właśnie takich Polaków pragnie formować częstochowski WIT i takich

---

splendor” 55, AAS 85 (1993), 1178, JAN PAWEŁ II, *Encyklika o niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła „Veritatis splendor”*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, 768) przypominał, że „[...] sumienie to sanktuarium człowieka, gdzie przebywa on sam z Bogiem, którego głos w jego wnętrzu rozbrzmiewa. [...] Człowiek bowiem ma w sercu wpisane przez Boga prawo; posłuszeństwo temu prawu stanowi właśnie o jego godności i według niego on sam będzie sądzony”.

³⁰ A. OLCZYK, *Horyzonty wychowania moralnego*, 102.

³¹ IOANNES PAULUS II, *Adhortatio apostolica postsynodalis de vocatione et missione Laicorum in Ecclesia et in mundo „Christifideles laici”* 57, AAS 81 (1989), 507: „[...] continuum processum personalis maturationis in fide atque configurationis cum Christo, sub ductu Spiritus Sancti”, JAN PAWEŁ II, *Posynodalna adhortacja apostolska o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie „Christifideles laici”*, w: *Adhortacje Jana Pawła II*, t. 1, 364.

³² TENŻE, *Polska potrzebuje dzisiaj ludzi sumienia*, „L'Osservatore Romano” 16 (1995) 7, 27.

dojrzałych katolików posyłać do współczesnego świata „zaćmienia sumień”³³, dotkniętego „bakcylem źle pojętej wolności i tolerancji”³⁴.

3. Priorytety formacyjne w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie

Aby poznać priorytety formacyjne realizowane podczas studiów w częstochowskim WIT należy przywołać najpierw Statut³⁵ tej uczelni, zatwierdzony przez Kongregację Edukacji Katolickiej dnia 3 maja 2012 roku. W numerze 5. Statutu czytamy: „Celem głównym Instytutu jest promocja religijnej formacji wiernych, zarówno świeckich, jak i konsekrowanych, do bardziej świadomego i aktywnego uczestnictwa w dziele ewangelizacji współczesnego świata, ze szczególnym uwzględnieniem zaangażowania w dziedzinę nauki, kultury i pracy ludzkiej, a także aktywnego udziału w życiu Kościoła i w ożywianiu społeczeństwa duchem chrześcijańskim”. Po wyznaczeniu zasadniczego celu funkcjonowania WIT zostało w Statucie określone, iż podejmuje on „dzieło formacji wiernych, zarówno świeckich i konsekrowanych, aby ubogacali oni nie tylko swoje życie chrześcijańskie, ale byli również zdolni uzasadnić swoją wiarę (1P 3, 15), a także, by podejmowali właściwe im apostołstwo, zaś w szczególności, by uczestniczyli w dziele ewangelizacji. Tym samym Instytut umożliwi osobom konsekrowanym oraz wiernym świeckim nabycie zarówno właściwych kwalifikacji, jak i profesjonalnego przygotowania, poprzez które są oni zdolni aktywnie włączyć się w kulturową dynamikę wewnątrz współczesnego społeczeństwa i współpracować według właściwej im specyfiki z tymi, którzy mają w Kościele władzę święceń” (p. 5).

Po określeniu celu ogólnego Statut wyznacza cel szczegółowy WIT, którym jest „przygotowanie kandydatów do pełnienia różnorodnych posług świeckich i służby eklezjalnej, zwłaszcza kształcenie nauczycieli religii do wszystkich typów szkół, za wyjątkiem instytutów na poziomie uniwersyteckim” (p. 6).

³³ A. OLCZYK, *Sumienie jako lektor Bożego prawa w świetle nauczania św. Jana Pawła II*, w: *Być człowiekiem sumienia. Interdyscyplinarny namysł nad fenomenem sumienia*, red. R. Ceglarek – M. Sztaba, Częstochowa 2015, 27.

³⁴ Tamże, 31.

³⁵ Zob. *Statut Wyższego Instytutu Teologicznego im. Najświętszej Maryi Panny Stolicy Mądrości w Częstochowie*, w: <http://www.wit-czestochowa.pl/13,Statut-WIT>, [29. 11. 2016].

Wyższy Instytut Teologiczny w Częstochowie stawia wymagania natury moralnej zarówno wykładowcom, jak i studentom. „W wypadku uzasadnionych zarzutów odnoszących się do moralnego postępowania wykładowcy, głoszenia przez niego nauki sprzecznej z depozytem Objawienia lub poważnego zaniedbania obowiązków, Rada Instytutu powołuje komisję, która po rozpatrzeniu sprawy i wysłuchaniu osoby, której zarzut dotyczy, przedkłada swój wniosek. Jeżeli wniosek komisji potwierdzi słuszność zarzutów, komisja zobowiązana jest przedstawić propozycję rozwiązania sytuacji przez upomnienie, wskazanie sposobu zadośćuczynienia, w ostateczności zaś przez zawieszenie lub usunięcie pracownika” (p. 28). Gdy chodzi o studentów, to Statut określa, iż „studia w Instytucie mogą podjąć wierni świeccy, posiadający zaświadczenie o swojej postawie chrześcijańskiej, uformowanej w oparciu o zasady wiary i moralności katolickiej, a także absolwenci studiów wyższych, pragnący otrzymać kompetentne przygotowanie w dziedzinie nauki katolickiej” (p. 46).

Każdy kolejny rok pracy formacyjnej w WIT realizowany jest pod określonym hasłem. Przykładem niech będzie fragment przemówienia inauguracyjnego w roku akademickim 2012/2013 ks. Dyrektora WIT Mariana Dudy. Jako motto została wybrana myśl Ojca Świętego Benedykta XVI: „Nikt nie może powiedzieć: posiadam prawdę, nikt nie może mieć prawdy. To prawda posiada człowieka, jest ona żywą rzeczywistością. Nie jesteśmy jej posiadaczami, ale jesteśmy przez nią pochwyteni. I tylko wtedy gdy pozwalamy, by ona nami kierowała i poruszała, trwamy w niej. I tylko wtedy, gdy jesteśmy pielgrzymami prawdy, wówczas jest ona w nas i dla nas”. Ks. dr hab. M. Duda powiedział: „Nasz Instytut Teologiczny od 46 lat, a formalnie od 31 lat od jego kanonicznego erygowania, stara się gromadzić ludzi, którzy swoją obecność w tym miejscu pojmują jako swoistą pielgrzymkę do prawdy i w prawdzie. I pragniemy formować tutaj pielgrzymów prawdy i jej świadków”. I dodał: „Konieczność formacji nowych świadków prawdy Ewangelii, dostrzega się zwłaszcza w obliczu naporu hałaśliwego relatywizmu, który nie oszczędza żadnego chrześcijanina, ani żadnego odcinka jego życia indywidualnego czy społecznego, proponując życie na własny rachunek, według przez siebie wykreowanej prawdy, nie liczącej się ani z Bogiem – Prawdą Najwyższą i Źródłem wszelkiej prawdy, ani z prawdą obiektywną, związaną zwłaszcza z godnością człowieka”³⁶.

³⁶ M. DUDA, *Przemówienie na inaugurację roku akademickiego 2012/2013*, (w posia-

Każdego roku w uroczystość NMP Królowej Polski dnia 3 maja społeczność akademicka Wyższego Instytutu Teologicznego przeżywa swoje patronalne święto i w osobach swoich przedstawicieli bierze udział w dziękczynnej liturgii na Jasnej Górze. Ponadto niedziela po 3 maja przewidziana jest jako niedziela promocji WIT. Wówczas wykładowcy uczelniani głoszą w parafiach archidiecezji częstochowskiej okolicznościowe kazania, przybliżając wiernym idee kształcenia i formacji w WIT. Jest to zawsze okazja, by bliżej zapoznać się z historią, formami kształcenia oraz potrzebami tej katolickiej wyższej uczelni.

Władza kościelna doceniała i wciąż docenia naukowe i formacyjne owoce działalności Instytutu w Częstochowie. Dnia 24 czerwca 1991 r. Jan Paweł II skierował do biskupa Stanisława Nowaka, ówczesnego ordynariusza częstochowskiego, list z okazji 25-lecia istnienia Instytutu Teologicznego w Częstochowie, w którym stwierdził, że uczelnia ta jest bliska jego sercu i że „wpisała się głęboko nie tylko w historię diecezji częstochowskiej, ale także w dzieje całego Kościoła w Polsce”. Dodał, że Instytut „uczył pełniejszego spojrzenia na Kościół i na ważne problemy współczesnego życia, ubogacał intelektualnie i duchowo”. Oceniając ćwierćwiecze funkcjonowania Instytutu podkreślił także jego wkład w formację ludzi świeckich oraz to, iż uczelnia „przygotowała zastęp ludzi pragnących ofiarnie służyć społeczeństwu i Kościołowi poprzez dawanie świadectwa Prawdzie”. Wyraził wreszcie nadzieję, że Instytut nadal będzie formował ludzi wartościowych, bowiem „obecne przemiany społeczno-kulturalne i polityczne potrzebują ludzi świadomych swego powołania, dobrze znających naukę katolicką. Potrzebują ludzi, którzy mogliby umiejętnie i mądrze wykuwać współczesny kształt wolności u progu III Tysiąclecia chrześcijaństwa”³⁷.

Zakończenie

Jubileusz 50-lecia istnienia Wyższego Instytutu Teologicznego w Częstochowie³⁸, który jest kontynuatorem Studium Dokumentacji So-

daniu Autora).

³⁷ JAN PAWEŁ II, *List Ojca Świętego Jana Pawła II, w: Instytut Teologiczny w służbie diecezji częstochowskiej*, red. S. Grzybek, Częstochowa 1991, 7-8.

³⁸ Efektem wielorakich osobistych starań Dyrektora Instytutu Teologicznego ks. dr. hab. Mariana Dudy Kongregacja Edukacji Katolickiej ds. Seminariów i Instytutów Naukowych, której przewodził kard. Zenon Grocholewski dekretem z dnia 3 maja 2012 roku erygował Wyższy Instytut Teologiczny im. NMP Stolicy Mądrości

borowej, powołanego do istnienia przez trzeciego biskupa częstochowskiego i uczestnika Soboru Watykańskiego II Stefana Barełę (pierwsza inauguracja miała miejsce w dniu 1 października 1967 r.), oraz Instytutu Teologicznego (od 3 maja 1981 r.), jest doskonałą okazją do tego, by zaprezentować jego misję w Kościele i świecie. Integralnym elementem tej misji jest kształcenie i formowanie dojrzałych katolików, wiernych zasadom *veritati et caritati*, jak to przedstawia również herb WIT. Dokonuje się to przez wierność nauce magisterialnej Kościoła, formacji religijno-moralnej w duchu personalizmu oraz doświadczeniu życia prawdziwie wspólnotowego. W ten sposób od 50 lat Instytut Teologiczny stanowi żywą część historii Kościoła częstochowskiego, wypełniając wiernie testament swego założyciela bp. Stefana Bareły, jego następcy abp. Stanisława Nowaka oraz obecnego pasterza archidiecezji częstochowskiej, abp. Wacława Depo. Należy życzyć Wyższemu Instytutowi Teologicznemu im. NMP Stolicy Mądrości, by nadal mógł bez przeszkód i owocnie wypełniać swoją nauczycielsko-formacyjną misję, posyłając Kościołowi dobrze ukształtowanych katolików, a ojczyźnie – wzorowych patriotów i godnych Polaków.

The Shaping of Mature Religious-Moral Personality as the Foundation of the Mission of Theological Institute in Czestochowa Summary

The theological Institute, and since 2012 The Blessed Virgin Mary, The Seat of Wisdom's Theological Institute in Czestochowa, celebrates the fiftieth anniversary. This celebration is the perfect occasion to show its mission in Czestochowa Archdiocese, in Church, and in Poland. The process of teaching and formation realised for ages in TI, is based on the Christian and Personalist vision of human. The aim of formation in the institute is the promotion of morally and religiously mature Catholics, owning theological knowledge and ready to be involved in different fields of social and Church's life: in religious education, social-formation groups, in media. Moreover, it concerns the transmitting of proper moral axiology, in order to teach students to follow in life a system of

Christian values and not to give in to moral relativism propaganda. For fifty years Theological Institute in Czestochowa has remained faithful to the rules *veritati et caritati*, is the lively part of history of the Church of Czestochowa and fulfils the last will of its founder bp. Stefan Barela, his successor bp. Stanislaw Nowak and present bishop of Czestochowa Archdiocese, abp. Wacław Depo.

Słowa kluczowe: Wyższy Instytut Teologiczny, kształcenie, formacja, personalizm, postawa religijna, postawa moralna.

Keywords: Theological Institute, teaching, formation, personalism, religious base, moral conduct.

Bibliografia

1. Dokumenty Kościoła

- Concilium Vaticanum II, *Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis „Gaudium et spes”*, AAS 58 (1966), 1025-1115, Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, 526-606.
- Concilium Vaticanum II, *Declaratio de educatione christiana „Gravissimum educationis”*, AAS 58 (1966), 728-739, Sobór Watykański II, *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, 314-324.
- Ioannes Paulus II, *Adhortatio apostolica postsynodalis de vocatione et missione Laicorum in Ecclesia et in mundo „Christifideles laici”*, AAS 81 (1989), 393-521, JAN PAWEŁ II, *Posynodalna adhortacja apostolska o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie „Christifideles laici”*, w: *Adhortacje Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, 271-377.
- Ioannes Paulus II, *Adhortatio apostolicade reconciliatone et paenitentia in hodierno Ecclesiae munere „Reconciliatio et paenitentia”*, AAS 77 (1985), 185-275, Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska o pojednaniu i pokucie w dzisiejszym posłannictwie Kościoła „Reconciliatio et paenitentia”*, w: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, 193-267.
- Ioannes Paulus II, *Litterae encyclicae „Redemptor hominis”*, AAS 71 (1979), 257-324, Jan Paweł II, *Encyklika „Redemptor hominis”*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2005, 7-76.
- Ioannes Paulus II, *Litterae encyclicae de quibusdam quaestionibus fundamentalibus doctrinae moralis Ecclesiae „Veritatis splendor”*, AAS 85 (1993), 1133-1228, Jan Paweł II, *Encyklika o niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła „Veritatis splendor”*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2005, 705-838.

- Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej na placu przed katedrą* (03.06.1997), w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, Kraków 2005, 907-914.
- Jan Paweł II, *List Ojca Świętego Jana Pawła II*, w: *Instytut Teologiczny w służbie diecezji częstochowskiej*, red. S. Grzybek, Częstochowa 1991, 7-8.
- Jan Paweł II, *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich*, t. 1, Lublin 2001.
- Jan Paweł II, *Polska potrzebuje dzisiaj ludzi sumienia*, „L'Osservatore Romano” 16 (1995) 7, 26-28.
- Jan Paweł II, *W imię przyszłości kultury. Przemówienie w UNESCO*, „L'Osservatore Romano” 1 (1980) 6, 4-6.
- Jan Paweł II, *W służbie prawdy i wolności*, „L'Osservatore Romano” 3 (1982) 9, 23-24.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.

2. Opracowania

- Adamski F., *Personalizm – chrześcijański nurt myślenia o człowieku i wychowaniu*, w: *Wychowanie osobowe*, red. F. Adamski, Kraków 2011, 9-17.
- Chudy W., *Prawda człowieka i prawda o człowieku*, w: *Człowiek – wartości – sens*, red. K. Popielski, Lublin 1996, 147-158.
- Grabowski M., *W stronę antropologii adekwatnej*, w: M. Grabowski, *O antropologii Jana Pawła II*, Toruń 2004, 15-67.
- Jankowska M., *Godność osoby w aspekcie rozwoju „ja” i poczucia własnej wartości*, „Nauka – Etyka – Wiara” (2011), 195-208.
- Jankowska M., *Miłość jako najlepszy sposób wyrażania siebie*, „Fides et Ratio” 3 (2010), 30-44.
- Kozielecki J., *Człowiek wielowymiarowy*, Warszawa 1998.
- Olczyk A., *Horyzonty wychowania moralnego w nauczaniu Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, w: *Wychowanie w refleksji Karola Wojtyły – Jana Pawła II. Wybrane aspekty*, red. M. Sztaba – A. Różyło, Lublin 2015, 97-116.
- Olczyk A., *Sumienie jako lektor Bożego prawa w świetle nauczania św. Jana Pawła II*, w: *Być człowiekiem sumienia. Interdyscyplinarny namysł nad fenomenem sumienia*, red. R. Ceglarek – M. Sztaba, Częstochowa 2015, 17-42.
- Oleś P., *Psychologia człowieka dorosłego*, Warszawa 2012.
- Rynio A., *Ontyczny wymiar człowieka podstawą integralnego wychowania osoby w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Wychowanie w refleksji Karola Wojtyły – Jana Pawła II. Wybrane aspekty*, red. M. Sztaba – A. Różyło, Lublin 2015, 29-50.
- Ryś M., *Wspieranie rozwoju osobowego w rodzinie*, w: *W trosce o rodzinę. W poszukiwaniu prawdy, dobra i piękna*, red. M. Ryś – M. Jankowska, Warszawa 2007, 25-40.
- Sidoruk B. – Sidoruk L., *Chrześcijańska wizja rozwoju osobowego człowieka w kontekście niektórych współczesnych kierunków poradnictwa psychologicznego*, w: *Rozwój osobowy i jego zagrożenia*, red. M. J. Dyrda – A. Świdorski, Siedlce 2003, 19-28.
- Studen S., *Z rozważań nad mądrością*, w: *Dalej w tę samą stronę. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesor Marii Braun-Galkowskiej*, red. I. Ulfik-Jaworska – A. Gała, Lublin 2012, 533-548.

- Sztaba M., *Wychowanie jako „twórczość o przedmiocie najbardziej osobowym” w myśli Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, w: *Wychowanie w refleksji Karola Wojtyły – Jana Pawła II. Wybrane aspekty*, red. M. Sztaba – A. Różyło, Lublin 2015, 51-65.
- Tarnowski J., *O użyteczności niektórych kategorii personalistycznych dla pedagogiki*, „Kultura i Edukacja” (1993) 2, 29-33.
- Wilk S., *Wprowadzenie w problematykę godności*, w: *Starzenie się z godnością*, red. S. Steuden – M. Stanowska – K. Janowski, Lublin 2011, 17-21.
- Wojtyła K., *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 2001.
- Wrońska K., *Uzasadnienie wychowania w świetle personalizmu chrześcijańskiego Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, w: *Wychowanie w refleksji Karola Wojtyły – Jana Pawła II. Wybrane aspekty*, red. M. Sztaba – A. Różyło, Lublin 2015, 19-29.